

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Η «ΕΥΡΩΠΗ» ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Ο ρόλος που διαδραμάτισε ο Ιωάννης Καποδίστριας στο πλαίσιο των κρίσιμων γεγονότων και των έντονων πολιτικών ζυμώσεων που σηματοδοτούν την ευρωπαϊκή ιστορία στη διάρκεια της δεύτερης και της τρίτης δεκαετίας του 19ου αιώνα έχει επανειλημμένα υπογραμμιστεί και αναλυθεί. Η παρουσία του ως εκπροσώπου του ανακτοβουλίου της Πετρούπολης στις διπλωματικές διαβουλεύσεις που προηγήθηκαν και ακολούθησαν τη σύγκληση του Συνεδρίου της Βιέννης, κυρίως όμως η συμμετοχή του στις σημαντικές διενεργηθείσες διασκέψεις της περιόδου 1818-1822, υπήρξε περισσότερο από αισθητή, συχνά καθοριστική για την πορεία των ευρωπαϊκών πραγμάτων. Έχει όμως, αντίστροφα, σκιαγραφηθεί η εικόνα που είχε ο ίδιος διαπλάσει για την Ευρώπη – ύπαρκτή ή ιδεατή;

Ίχνηλατώντας το περιεχόμενο των κυρίων ιδεολογικών επιλογών που προσφέρονταν στους Ευρωπαίους κατά την έκτασή της ναπολεόντειας περιόδου, θα ήταν δυνατό να προβληθεί πρωταρχικά το ερώτημα αν οι αναζητήσεις του Καποδίστρια εντάσσονταν στο πλαίσιο που προδιέγραφαν οι απόψεις του Συνεδρίου της Βιέννης ή αν κατέτειναν στην υπέρβασή του – προς την κατεύθυνση των ριζοσπαστικών αρχών και κανόνων που θεσμοθετήθηκαν από τη Γαλλική Επανάσταση. Άραγε, πιο συγκεκριμένα, ή Ευρώπη που δραματιζόταν συνέπιπτε με την Ευρώπη της Παλινόρθωσης, αναδομημένη πάνω σε αυστηρά συντηρητικούς θεσμούς και προσηλωμένη στη διατήρηση του status quo; Ή μήπως προσέβλεπε, αντίθετα, στην ιδεατή Ευρώπη των ελευθεριών, των φυσικών δικαιωμάτων του ατόμου και του πολίτη, της λαϊκής κυριαρχίας, της αυτοδιάθεσης των λαών; Ο προσανατολισμός του Καποδίστρια έκλινε σταθερά προς την πρώτη κατεύθυνση. Ο προσδιορισμός εντούτοις της βασικής του επιλογής δεν θα όφειλε να επισκιάσει το φαινόμενο της ετερογένειας των επιδιώξεων που ήταν αναπόφευκτο βαθμιαία να ανακύψει στους κόλπους των ίδιων των προασπιστών του καθεστώτος της Βιέννης· εφόσον μάλιστα ο Καποδίστριας προοριζόταν να αποτελέσει τον πρωτοπόρο φορέα μιας δυναμικής ροπής, ασύμβατης με τη στατική αντίλη-



ψη πού, σὲ πείσμα τῶν ἐκδηλῶν δυσλειτουργιῶν καὶ ἀντινομιῶν τοῦ συστήματος, ἐξακολουθοῦσε νὰ διαπνέει ὅλους σχεδὸν τοὺς ὁμολόγους του στὸ πλαίσιο τῆς Συμμαχίας.

Ἡ πολιτικὴ προοπτικὴ πού διαγραφόταν γιὰ τὴν Εὐρώπη στὴ σκέψη τοῦ Καποδίστρια προβάλλει μὲ σαφήνεια μέσα τόσο ἀπὸ τὶς προσωπικὲς του ἐκμυστηρεύσεις ὅσο καὶ ἀπὸ τὰ ἐπίσημα κείμενα πού φέρουν τὴν ὑπογραφή του. Τὸ συμφέρον τῆς Εὐρώπης ἐγκείται – σύμφωνα μὲ ἰδική του διατύπωση– εἰς «τὴν ἐδραίωσιν τοῦ συστήματος τοῦ ἐγκαθιδρυθέντος ἐν Παρισίοις καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν συνθηκῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὴν βάσιν αὐτοῦ»¹ - πού συγκροτοῦν, κατὰ μίαν ἄλλη ἐκφρασὴ του, τὸ «Δημόσιον Δίκαιον τῆς Εὐρώπης»². Κατὰ τὴν πρώτη ὑπηρεσιακὴ συνεργασία του μὲ τὸν Αὐτοκράτορα, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1816, θὰ ὑποβάλει ἐκθεση ὅπου καὶ θὰ ἐντοπίσει τὸ «σπουδαιότερον καὶ γενικώτερον» μεταξὺ τῶν μεγάλων συμφερόντων, «ἅτινα τὸ ἀπαραβίαστον τῶν συνθηκῶν ὤφειλε νὰ ἐξασφαλίσῃ», στὴν προφύλαξιν τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐπαναστάσεων³. Σὲ σειρὰ μεταγενέστερων ὑπομνημάτων του θὰ ἀναζητήσῃ τὰ μέσα προκειμένου οἱ συμμαχικὲς Δυνάμεις ἐνωμέναι, «μὲ πίστη ὁμόφωνη», νὰ ἀντιταχθοῦν στὰ «αἰσχρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπανάστασης καὶ τοῦ ἐγκλήματος», «νὰ προφυλάξουν τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν μάστιγα»⁴. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν μάλιστα αὕτη θὰ προτείνει τὸ 1818 τὴ σύστασιν μιᾶς «Γενικῆς Συμμαχίας» μεταξὺ τῶν κρατῶν πού συνολόγησαν τὶς συμφωνίες τοῦ 1815, προκειμένου νὰ ἐξασφαλιστεῖ ὁ ἐλεγχὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν ὑποθέσεων, ἡ ἐγγύησις τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστώτος καὶ ἡ διατήρησις στὸ θρόνον τῶν νόμιμων Εὐρωπαίων ἡγεμόνων. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ὅσας ἡ παρέμβασις κρινόταν ἀναγκαία γιὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως καὶ τὴν προάσπισιν τῆς εἰρήνης, θὰ ὀφείλε νὰ ἔχει, σὲ κάθε περίπτωσιν, συλλογικὸ χαρακτήρα. Στὸ εἰδικὸ αὐτὸ περιεχόμενον τῆς ἐπέμβασης θὰ ἐμμένει καὶ ὅταν ἐπιφορτιστεῖ, τὸ 1820, μὲ τὴν εὐθύνη τῆς σύνταξης τοῦ «προκαταρκτικοῦ πρωτοκόλλου» μὲ ἀναφορὰ στὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐξεγέρσεων στὴν ἰταλικὴ καὶ τὴν ἰβηρικὴ χερσόνησο:

Ἐὰν ὑπῆρχε κάποιον ἐν Ἐθνὸς ἀνήσυχον καὶ ὀλέθριον, ἔτοιμον πάντοτε νὰ καταστρέψῃ τὰ ἄλλα, νὰ διχάσῃ, νὰ ἐξεγείρῃ ταραχὰς εἰς τὸν λαόν, δὲν εἶναι ἀμφίβολον ὅτι ὅλα τὰ ἔθνη κατέχουν τὸ δικαίωμα νὰ

1. [Ἰωάννης Καποδίστριας], *Αὐτοβιογραφία*, εἰσαγωγή, μετάφρασις καὶ σχόλια Μ. Λάσκαρι, [στὸ ἐξῆς *Αὐτοβιογραφία*], Ἀθήνα, 1962, σ. 70.

2. Π. Πετρίδης, *Ἡ διπλωματικὴ δραστὶς τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, 1814-1831*, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 106.

3. *Αὐτοβιογραφία*, ὁ.π., σ. 79.

4. Τὰ σχετικὰ κείμενα, βλ. εἰς Πετρίδης, ὁ.π., σσ. 100-107, 95-99.

ένωθουν διὰ νὰ καταστείλουν τὴν ταραχὴν, διὰ νὰ τὸ τιμωρήσουν καὶ νὰ τὸ σταματήσουν διὰ παντὸς νὰ βλάπτῃ»⁵.

Τὸ κείμενο αὐτό, τὸ ὁποῖο στὴν τελικὴ μορφή θὰ υἱοθετήσῃ καὶ θὰ ὑποβάλῃ στὸ Συνέδριο τοῦ Τροπιάου ὁ ἴδιος ὁ Μέττερνιχ, θὰ καθιερώσῃ – κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ Harold Nicolson – τὸ δόγμα ὅτι ἂν ἐπικρατοῦσε ἡ ἐπανάσταση στὸ ἐσωτερικὸ ὁποιουδήποτε κράτους- μέλους τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας, τὸ κράτος αὐτὸ θὰ ἀποβαλλόταν ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς, ἐνῶ, παράλληλα, τὰ μέλη τῆς Συμμαχίας θὰ εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἀναλάβουν ἀπὸ κοινοῦ ἐνοπλὴ δράση μὲ σκοπὸ τὴν ἐπαναφορὰ του στὴν ὁδὸ τῆς νομιμότητος⁶. Κατ' ἐπέκταση, ἡ μορφή αὐτὴ τῆς συσσωμάτωσης ἀνταποκρινόταν στὴ διττὴ φροντίδα τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας: ἀφενὸς νὰ συσφιχθοῦν οἱ δεσμοὶ ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ νὰ ἐξουδετερωθεῖ ἡ ροπὴ πρὸς τὴν ἀνάληψη μεμονωμένων ἐκβιαστικῶν πρωτοβουλιῶν καὶ ἀφετέρου νὰ προληφθεῖ ἡ προσφυγὴ στὴ βία μέσω τοῦ πειθαναγκασμοῦ ποὺ θὰ ἀσκοῦσε τὸ ἐνιαῖο μέτωπο τῶν μελῶν τῆς Συμμαχίας.

Ἡ σταθερὴ ἐμμονὴ στὶς ἀρχές αὐτές προκαθορίζει τὴ στάση τοῦ Καποδίστρια ἀπέναντι καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του. «Ἡ στερέωσις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συστήματος», ὑποστηρίζει, συνεπάγεται τὴν «διατήρησιν τῆς ἡσυχίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ»⁷. Ἡ ἐπιγραμματικὴ αὕτη τοποθέτηση ἀντικατοπτρίζεται πιστὰ στὴν τακτικὴ ποὺ θὰ υἱοθετήσῃ στὶς ἐπαναστατικὰς ζυμώσεις ποὺ συντελοῦνταν στὴν Ἑλλάδα. «Μετεχειρίσθην τὴν γλῶσσαν» – γράφει σχετικὰ μὲ τὴν ἐπικοινωνία ποὺ εἶχε μὲ τοὺς συμπατριῶτες του κατὰ τὴ διέλευση ἀπὸ τὴν Κέρκυρα – «ἦν μοὶ εἶχεν ὁρίσει ὁ Αὐτοκράτωρ, γλῶσσαν ἄλλως τε, ὑπὸ τὰς τότε συνθήκας, σύμφωνον καὶ πρὸς τὰς ἰδικὰς μου πεποιθήσεις»⁸ καὶ ἐπεξηγεῖ: «Ὁ κόσμος ἔχει ἀνάγκην ἡσυχίας. Ταύτην δυνάμεθα νὰ ἐξασφαλίσωμεν μόνον διὰ τῆς ἐνώσεως μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Ὁ δὲ μέγας οὔτος καρπὸς τῶν προσπαθειῶν μας θὰ ἤξηφανίζετο εὐθὺς ὥς τὰ ἐν Ἀνατολῇ συμφέροντα ἤθελον ρίψει τὸ σπέρμα τῆς διχονοίας εἰς τὸ μέσον ἡμῶν». «Πρέπει συνεπῶς» – κατέληγε – «νὰ ἀφήσωμεν τὰ πράγματα ὥς ἔχουν»⁹. Κατηγορηματικὰ ἀρνητικὴ θὰ εἶναι, κατὰ συνέπεια, ἡ ἀντίδρασή του στὴν ἐξαγγελία τῆς κήρυξης τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνα στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821: «Ἰδού, μία ἐπανά-

5. Πετρίδης, ὁ.π., σσ. 95-99, 109-112.

6. H. Nicolson, *The Congress of Vienna, A Study in Allied Unity: 1812-1822*, Λονδίνο 1946, σσ. 270-271.

7. Αὐτοβιογραφία, ὁ.π., σ. 95.

8. Αὐτοβιογραφία, ὁ.π., σ. 118.

9. Αὐτοβιογραφία, ὁ.π., σσ. 110-111.

σταση πρόωρη για την Ελλάδα κινδυνεύει να αφανίσει όλους τους κόπους μου για την μελλοντική ευτυχία της». Με τον τρόπο αυτό αποδίδει τις πρώτες αντιδράσεις του ο Παπαδόπουλος-Βρετός, ενώ ο ίδιος ο μελλοντικός κυβερνήτης θα αποτυπώσει την άποψή του για την πρωτοβουλία των Φιλικών στο γνωστό υπόμνημα που υπέβαλε στον τσάρο Νικόλαο Α', το Δεκέμβριο του 1826, ακόμη και όταν ο αγώνας της 'Ανεξαρτησίας είχε ήθικα και πολιτικά δικαιωθεί: «έγκληματικό των έταιριστών κίνημα», αποτέλεσμα «σκευωριών δρακός τυχαρπάστων ανθρώπων»(!)¹⁰.

Η πρώτη αυτή ανίχνευση προσφέρθηκε για να προσδιορίσει την επιλογή του Καποδίστρια απέναντι στο θεμελιακό πολιτικό δίλημμα της εποχής του. Η τοποθέτησή του, ρητή και κατηγορηματική, τον κατατάσσει στους συνειδητούς έκφραστές του συντηρητικού ρεύματος – σ' αυτούς που ο J. B. Duroselle χαρακτηρίζει ως όπαδους της «παλαιάς», σε αντιπαράθεση με τη «νέα» Ευρώπη που δραματίζονταν οι φορείς του πνεύματος της Γαλλικής Επανάστασης¹¹. Αν έντούτοις έντοπιζόταν σ' αυτήν αποκλειστικά η διμερή διάσταση, ή αναφορά στις ιδέες που έτρεφε ο Καποδίστριας για το μέλλον της Ευρώπης θα κινδύνευε να αποδειχτεί όχι μόνο συμβατική, αλλά και, στην ανεπάρκειά της, παραπλανητική.

Πέρα, πράγματι, από το κεντρικό σχήμα της διμερούς αντίθεσης μεταξύ συντηρητικών και ριζοσπαστών, θα λειτουργήσουν στους κόλπους της ευρωπαϊκής κοινωνίας βαθύτερες δυναμικές που θα δημιουργήσουν αντιθετικά ρεύματα στο έσωτερικό των δύο ευρύτερων αυτών ιδεολογικών παρατάξεων. Το φαινόμενο αυτό θα γίνει άμεσότερα αισθητό στους κόλπους της συντηρητικής μερίδας, ή όποια έφερε την ευθύνη και το βάρος της εξουσίας. Στη διαχείρισή της, μέσα από τα συλλογικά όργανα που είχαν θεσμοθετηθεί στη Βιέννη, θα ανακύψουν βαθμιαία διαφοροποιήσεις που υπέκρυπταν έτερογενείς στρατηγικούς προσανατολισμούς, έστω και αν θα ήταν σε πρώτη όψη δυνατό να αναχθούν στο επίπεδο της τακτικής. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, ο Καποδίστριας θα διαδραματίσει ρόλο καθοριστικό ανακινώντας πρώτος, μέσα από αυτούς τους διαύλους των ευρωπαϊκών ανακτοβουλιών, την ανάγκη για την υιοθέτηση μιās πολιτικής αντίληψης λιγότερο στατικής και περισσότερο δυναμικής, πρόσφορης να ανταποκριθεί, ως ένα τουλάχιστο σημείο, και τελικά να κατευθύνει τις πηγαίες αναζητήσεις των λαών, ισχυρότερων ή ασθενέστερων.

Η άφορμή για την εκδήλωση της διαφοροποίησής του απέναντι στους

10. Ό.π., σσ. 139,144. Βλ. επίσης, Κ. Σβολόπουλος «Ο 'Α. Ύψηλάντης και η εξέγερση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Μιά επανεκτίμηση», *Μνήμη 'Α. Ύψηλάντη*, 200 χρόνια από τη γέννησή του, Έταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, σσ. 59-76.

11. J. B. Duroselle, *L'Europe. Histoire de ses peuples*, Perrin 1990, σ. 309.

περισσότερο συντηρητικούς όμολόγους του, θά δοθεῖ όταν ὁ Καποδίστριας ἐπιφορτιστεῖ μέ τή σύνταξη τοῦ ἀνεπίσημου ὑπομνήματος, στίς 2 Νοεμβρίου, πού προοριζόταν, μετά τήν ὑποβολή του στίς συμμαχικές κυβερνήσεις, νά ἀποτελέσει τή βάση στίς διαβουλεύσεις γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς ἐκρυθμῆς κατάστασης στό βασίλειο τῆς Νεαπόλεως. Ὁ ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Τσάρου ἐπανερχόταν στό προσφιλές του δόγμα τῆς συλλογικῆς ἐπέμβασης· εἰσηγοῦνταν ὁμως, παράλληλα, ὡς βασική προϋπόθεση, τήν προκαταρκτική ἀνάληψη πρωτοβουλίας γιά τή συμφιλίωση τοῦ βασιλιᾶ Φερδινάνδου μέ τὸ λαό του, μέ βάση «τὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς τάξης πραγμάτων πού θά ἀποτελοῦσε ἐγγύηση γιά τήν πραγματοποίηση ἑνὸς γνήσιου ἐθνικοῦ πόθου». Στό μεταγενέστερο κείμενο τῆς «Αὐτοβιογραφίας», ὁ ἴδιος ὁ Καποδίστριας ἐπεξηγεῖ τὴν πρότασή του:

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ βάση ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο ἡ παλινόρθωσις τῆς γαλλικῆς μοναρχίας ἀπετέλει γεγονὸς δεσποζούσης σημασίας, ὅπερ ἐξήσκει γενικὴν καὶ ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐφ' ὅλοκλήρου τῆς Εὐρώπης, καὶ ἀνατρέχοντες εἰς τὰ συμβάντα ἅτινα εἶχον ἀναγκάσει, τρόπον τινά, τὰς Δυνάμεις νά ἀναγνωρίσουν τῶ 1814 καὶ 1815 τὸ ἀδύνατον τῆς ἐπὶ ἄλλης βάσεως ἐξασφάλισως τῆς γαλήνης ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἀγόμεθα κατ' ἀδήριτον ἀνάγκην νά ἀναγνωρίσωμεν ἐπίσης ὅτι πᾶσαι αἱ χῶραι αἱ ὑποστάσαι ἐπαναστατικὰς ἀνατροπὰς δὲν ἠδύναντο ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει νά προλάβουν τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἀνατροπῶν τούτων κατ' ἄλλον τρόπον, ἢ μόνον διὰ συνετῶν θεσμῶν ἱκανῶν νά συνδυάσουν τὰ συμφέροντα τῶν παλινόρθωθέντων θρόνων καὶ τὰ παρόντα συμφέροντα τῶν λαῶν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἦτο σύμφωνος καὶ πρὸς τὸ γράμμα ἀκόμη τῶν συνθηκῶν αἵτινες εἶχον ἀποτελέσει τὴν γενικὴν συμμαχίαν· συνεπῶς ἠδυνάμεθα νά ἐλπίζωμεν ὅτι αἱ πέντε Μεγάλαι Δυνάμεις θά συνεφώνουν ὅπως ἐφαρμόσουν τὴν ἀρχὴν ταύτην εἰς τὸ ζήτημα τῆς Νεαπόλεως, ἀκολουθῶς δὲ καὶ εἰς τὸ ἰσπανικόν. Ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα συνετάγησαν αἱ ἀνακοινώσεις, ἃς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπηύθυνε πρὸς τὰς συμμάχους Αὐλάς, προσκαλοῦν αὐτάς νά ἐξετάσουν τὴν πρότασιν συγκλήσεως νέου Συνεδρίου¹².

Ἡ εἰσήγηση τοῦ Καποδίστρια προκάλεσε, ὅπως ἦταν εὐλογο, τὴ ζωνερὴ ἀντίδραση πρωταρχικὰ τῆς Βιέννης. «Εἰς τὴν Αὐλὴν τῆς Αὐστρίας» –ἐπιλέγει ὁ ἴδιος ἐπιγραμματικά– «δὲν ἤρρεσεν οὔτε ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκρίναμεν τὰ ἐν Νεαπόλει γεγονότα, οὔτε ἡ πρότασις νέου Συνεδρίου»¹³. Στὴ διάρκεια τῶν

12. Αὐτοβιογραφία, ὁ.π., σ. 134.

13. Στὸ ἴδιο.



λίγων ημερῶν πού θά ἀκολουθήσουν, ὁ Μέττερνιχ θά κατορθώσει, μέσα ἀπὸ τὸ διάυλο τῶν ἀπόρρητων διμερῶν διαβουλεύσεων κορυφῆς, νὰ στρέψει πρὸς διαφορετικὴ κατεύθυνση τὸ κείμενο τῶν τελικῶν ἀποφάσεων πού θά περιληφθοῦν στὸ πρωτόκολλο τῆς 19ης Νοεμβρίου: ἡ ἀρχὴ τῆς συλλογικῆς ἐπέμβασης θά παραμείνει σεβαστή, ἀλλ' ἡ ἀναφορὰ στοὺς «γνήσιους ἐθνικοὺς πόθους» καὶ στὴν ικανοποίηση τοῦ αἰτήματος γιὰ τὴν παραχώρηση Συντάγματος θά ὑποκατασταθεῖ ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση γιὰ στήριξη τῆς ἐξουσίας τοῦ βασιλιᾶ Φερδινάνδου, ὡς πρωταρχικοῦ ἐχέγγυου γιὰ τὴ διασφάλιση τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς σταθερότητας στὴ Νεάπολη καί, γενικότερα, στὴν Εὐρώπη. Ἡ ὁμόθυμη σύνταξη τῶν ἐκπροσώπων τῆς Συμμαχίας πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ Αὐστριακοῦ καγκελλάριου –πρῶτος ὁ ἴδιος ὁ Τσάρος– προοριζόταν νὰ σηματοδοτήσῃ τὴν ἀντίστροφη μέτρηση στὴ σταθερὰ ὡς τότε ἀνοδικὴ πορεία τοῦ μεγάλου Ἑλληνα διπλωμάτη¹⁴.

Θὰ ἦταν, ἄραγε, δυνατό ἡ ρηξικέλευθη πρωτοβουλία τοῦ Καποδίστρια νὰ ἀποδοθεῖ στὴν τάση γιὰ καιροσκοπικὴ προσαρμογὴ σὲ κάποιες ἀδήριτες πραγματικότητες, πού ὁ ἴδιος ἤδη διέκρινε, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐπέμεναν νὰ παραγνωρίζουν; Ἀναμφίβολα, ἡ καταφατικὴ ἀπάντηση θά ἐναρμονιζόταν μὲ κάποιες ὑπαγορεύσεις τοῦ διπλωματικοῦ λειτουργήματος. Οἱ βαθύτερες ὁμως καταβολές τῆς πρωτοβουλίας τοῦ ὀφείλουν νὰ ἐντοπιστοῦν στὸ σεβασμὸ πού σταθερὰ ἔπρεπε, ἀπὸ τὰ νεανικά τὸν χρόνιά, γιὰ τὴν προσωπικότητα τῶν ἐθνῶν – ἰσχυρότερων ἢ ἀσθενέστερων. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀσάφεια ἢ τὴ σύγχυση πού ἐπικρατοῦσε γύρω ἀπὸ τὴν ἐννοία τῆς ἐθνότητας, ὁ Καποδίστριας ἔλκυόταν ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς σύζευξης ἐθνους καὶ κράτους, ἀπολήγοντας, μὲ τρόπο ἔμμεσο, στὴν οὐσιαστικὴ ἀποδοχή, ἂν ὄχι τῆς κλασικῆς ἀρχῆς, πάντως τοῦ περιεχομένου τοῦ δικαίου τῶν ἐθνοτήτων· καὶ θὰ ἦταν, ἐπιπλέον, δυνατό νὰ ὑποστηριχτεῖ ὅτι, ἔλκοντας τὴν καταγωγὴ ἀπὸ μιὰ περιοχὴ πού εἶχε ἐπὶ μακροὺς αἰῶνες ὑποστειλὲ τὸ καθεστῶς μιᾶς ἐναλλασσόμενης ξενικῆς κυριαρχίας, βίωνε τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν περιστολὴ τῆς ἀνεξέλεγκτης ἀσκησης τῆς ἐξουσίας ἀπὸ ἐθνικὰ ἀλλότριους ἡγεμόνες, μέσω ἀκόμη τῆς εἰσαγωγῆς συντηρητικῶν συνταγματικῶν θεσμῶν. Ἡ Εὐρώπη – ὑποστήριζε ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου στὸ Ἄαχεν, τὸ 1818 – θὰ ὀφείλε νὰ προστατευθεῖ ἐναντι τοῦ κινδύνου τῶν ἐπαναστάσεων, ἀλλὰ καί, παράλληλα, τῆς ἀτεγκτῆς ἐπιβολῆς τοῦ δικαίου τῶν ἰσχυρότερων¹⁵. Προφανῶς, προσέβλεπε στὴν ἀποδοτικὴ ἔνταξη τῶν ἀσθενέστερων ἐθνικῶν ὄντοτήτων στὸ νέο σύστημα τῆς

14. Ἀναλυτικὰ βλ. Κ. Σβολόπουλος, «Ἡ Ρωσία καὶ τὸ Ἑλληνικὸ Ζήτημα στὸ Συνέδριο τοῦ Λάμπαχ», *Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. 29 (1986), σσ. 5-34.

15. Πετρίδης, ὁ.π., σσ. 95-96.

εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας, στήν ἐνσωμάτωσή τους στήν κατεστημένη εὐρωπαϊκὴ δικαιοταξία. Ἡ ἐκχώρηση ἑνὸς ἀνάλογου δικαιώματος «ἐκ τῶν ἄνω», ὑπὸ τὸν αὐστηρὸ πάντοτε ἔλεγχο τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, προσφερόταν, κατὰ τὴν ἄποψή του, ὡς μέσο κατοχύρωσης τῆς κατεστημένης γενικότερης τάξης πραγμάτων. «Τὰ Συντάγματα» – δεχόταν ὁ ἴδιος σὲ ἰδιωτικὴ ἐπιστολὴ του, τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1820 – «προσφέρουν τὸν σπόρο τῆς ἐπαναστάσεως»· καὶ διευκρίνιζε: «Ἡ μόλυνσις, ἥ ὁποία προσβάλλει ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, εἶναι ἐπίφοβος μόνον μέχρι τοῦ σημείου μέσῳ τοῦ ὁποίου αἱ κυβερνήσεις ἀνοίγουν τὴν δίοδον εἰς αὐτὴν μὲ ἀσυγχώρητον ἀπρονοησίαν»¹⁶.

Ἄρκοῦσε, ἄραγε, μία ἀνάλογη διευκρίνιση γιὰ νὰ κατευνάσει τὴν ἀντίθεση τῶν ζηλωτῶν τοῦ συντηρητικοῦ καθεστῶτος τῆς Βιέννης ἀπέναντι στὰ «ρισοκίνδυνα» ἀνοίγματα τοῦ Καποδίστρια; Ἦταν, πράγματι, ἡ συντηρητικὴ Εὐρώπη τῆς Παλινόρθωσης διατεθειμένη νὰ ἐπανεισαγάγει, ἀνανεωμένο, ἔστω, καὶ νοθευμένο, τὸ πνεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ; Ἀσφαλῶς ὄχι, ἐπισημαίνει σημαντικὸς ἱστορικὸς τῶν ἡμερῶν μας, ὁ Henri Brugmans:

Μετά την Βιέννη, ἡ εἰκόνα εἶχε μεταβληθεῖ. Ἀναμφίβολα, ἡ «φιλοσοφία» ἐξακολουθοῦσε νὰ βαδίζει πρὸς τὰ ἐμπρός, ἐφόσον ἀνταποκρινόταν στὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν. Τῇ φορᾷ ὅμως αὐτῇ, δὲν εὑρίσκει ἀπτήρηση μετὰ τῶν βασιλιάδων. Ἐξαιτίας τῆς μετριότητάς τους; Ὁχι ἀποκλειστικά. Πράγματι, οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ ἐοικένευαν ἐπίσης μὲ τὸν τρόπο τους τὴν ἐπαναστατικὴ ἐμπειρία ποὺ μόλις εἶχαν βιώσει. Πρὶν ἀπὸ τὸν ἰακωβινισμό, πρὶν ἀπὸ τὸ Ναπολέοντα, ἡ ἐρωτοτροπία μὲ τὶς «νέες ιδέες» ἦταν ἐπιτρεπτή. Ἦδη ὅμως, ὅταν ἦταν πλέον γνωστὸ ποῦ ὁδηγοῦσαν αὐτὲς οἱ ιδέες, τί θὰ ἔκαμαν οἱ ἐκτραχηλισμένους λαϊκὲς μάζες, κρινόταν ἐπιβεβλημένη ἡ φρόνηση. Οἱ φωτισμένοι μονάρχες τοῦ 18ου αἰῶνα εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ μεταρρυθμιστικὸ πρόγραμμά τους προσφερόταν γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὸ κράτος καὶ ὁ λαός, σὲ ἀναγνώριση, θὰ ἀνήγειρε ἀψίδες θριάμβου γιὰ τοὺς ἐστεμμένους ἀπελευθερωτὲς του. Σήμερα, ἀντίθετα, μετὰ τὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης, δὲν ἦταν δυνατό νὰ καλλιεργοῦνται ἀνάλογες αὐταπάτες. Εἶχε γίνει πλέον γνωστό, ἀκριβῶς σὲ βάρος τους, ὅτι ἡ εὐγνωμοσύνη δὲν ἀποτελεῖ παράγοντα τοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι καὶ ὅτι, κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτές, ἡ φρόνηση ἔγκειται στὴ μικρότερη δυνατὴ προσβολὴ τῆς ἰσχύουσας τάξης πραγμάτων¹⁷.

Ὑπὸ τις συνθήκες αὐτὲς ἀποβαίνει κατανοητὴ ἡ ριζικὴ ἀντίθεση τῶν ὁπαδῶν τῆς ἀτεγκτῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν κανόνων τῆς Βιέννης

16. Πετρίδης, *ὁ.π.*, σ. 113.

17. H. Brugmans, *L'Europe des Nations*, Παρίσι - Λιέγη 1970, σ. 246.

ἀπέναντι στις εισηγήσεις τοῦ Καποδίστρια, πού εἰσήγαν στο πεδίο τῆς τακτικῆς, ἐπίφοβες ἀποκλίσεις. Ἡ σταθερὴ προσήλωση τοῦ Κερκυραίου εὐπατρίδη, σὲ συνδυασμὸ πάντοτε μὲ τοὺς γενικότερους προσανατολισμούς του στὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος τῶν Ἑλλήνων, θὰ διευρύνει τὸ χάσμα. Ὅπωςδήποτε, ἡ βίωση τῆς ἐθνικῆς ιδέας δὲν εἶχε τρέψει τὸν Καποδίστρια πρὸς τὴν υἱοθέτηση ἀρχῶν καὶ πρακτικῶν πού ἐξέρχονταν ἀπὸ τὸ πλαίσιο των γενικότερων στρατηγικῶν ἐπιδιώξεων τῶν Συμμάχων Μεγάλων Δυνάμεων. Ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν συμπατριωτῶν του ἀπὸ τὸν ξενικὸ ζυγὸ δὲν θὰ ὀφείλε, σὲ ὁποιαδήποτε περίπτωση, νὰ συναφθεῖ μὲ τὶς ριζοσπαστικὲς ιδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης· ἡ ἐθνικὴ χειραφέτησή τους προϋπέθετε τὴν προγενέστερη δημιουργία στερεῆς διοικητικῆς καὶ πολιτιστικῆς ὑποδομῆς. Τὸ γνωστὸ ὑπόμνημά του τῆς 18ης Ἀπριλίου 1819 «ἐπὶ τῶν μέσων βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων» δὲν ἀνταποκρινόταν σὲ μόνες τὶς ὑπαγορεύσεις τῆς τρέχουσας πολιτικῆς συγκυρίας, ἀλλὰ καὶ στὴν εἰδικότερη ἐφαρμογὴ τῆς συγκεκριμένης αὐτῆς ἀντίληψής του στο χῶρο τῆς γενέτειράς του¹⁸. «Ὅφείλομεν» – ὑπογράμμιζε ρητὰ – «νὰ βοηθηθῶμεν μετὰξὺ μας, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὰς βάσεις τῆς ἠθικῆς, ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ὁποίας ὀφείλομεν νὰ ὀργανώσωμεν ἓν ἔθνος»¹⁹. Πῶς ὁμῶς, ἤδη, θὰ ἀντιδρουσε, ὡς κορυφαῖος Εὐρωπαῖος διπλωμάτης, ἀπέναντι στο τετελεσμένο γεγονός τῆς ἔκρηξης τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, τὴν ὁποία παρὰ τὴν ἀντίθετη βούλησή του, προκάλεσαν «ἀνησυχοὶ καὶ ταραχοῦχοι», «δράξ τυχάρπαστων ἀνθρώπων» – κατὰ τοὺς, ἀκόμη καὶ μεταγενέστερους, χαρακτηρισμούς του²⁰.

Ἄν, πράγματι, ἡ ἀναταραχὴ στὴν ἰταλικὴ καὶ τὴν ἰβηρικὴ χερσόνησο εἶχε ἀποτελέσει τὸ ἔναυσμα, ἡ ἐκδήλωση τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων προοριζόταν νὰ ἀποτελέσει τὸν καταλύτη στὴν μορφοποίησι τῆς ἰδιαίτερης ἀντίληψης τοῦ Καποδίστρια γιὰ τοὺς κανόνες πού θὰ ὀφείλαν νὰ διέπουν τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν. Ἡ ἐδραίωση τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνα στὴν Ἑλλάδα ἀποδείκνυε ὅτι ἡ σχολαστικὴ διατήρηση τοῦ status quo δὲν ἦταν σὲ κάθε περίπτωση δυνατὴ στὴν εὐρύτερη ἔκταση τῆς ἡπείρου ὅταν, ὄχι μόνον φιλοδοξίες καὶ συμφέροντα, ἀλλὰ καί, ἀκόμη, ζωτικὲς ἀναζητήσεις ἢ ἀνάγκες ὑπόκεινταν – ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν βούληση τῶν πέντε ἀνακτοβουλίων – στὴ διαδικασία μιᾶς ἀένανης δυναμικῆς μεταλλαγῆς. Τὰ γεγονότα ἔτειναν νὰ ἐπιβεβαιώσουν ὅτι ἡ βαθύτερη ἀντινομία πού κατέτρυχε τὸ σύστημα τῆς Βιέννης θὰ ἐκδηλωνόταν σὲ συνάρτηση μὲ τὴν πορεία λιγότερο τῶν ἰδίων

18. Ἐ. Πρεβελάκης, «Ἡ ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια 6/18 Ἀπριλίου 1819», *Πρακτικά Τρίτου Πανιονίου Συνεδρίου*, Ἀθήνα 1967, σσ. 298-328.

19. Στὸ ἴδιο.

20. Αὐτοβιογραφία, ὁ.π., σσ. 59, 144.

τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ περισσότερο τῶν ἀσθενέστερων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν. Ἡ στατική ἀντίληψη ποὺ πρέσβευαν οἱ ὑποστηρικτὲς τοῦ καθεστῶτος τῆς Βιέννης, στὴ μεγάλη πλειονότητά τους, συνεπαγόταν ἤδη εἴτε τὴν ἀσφυκτική «προστασία», εἴτε τὴν καταπίεση, εἴτε καὶ αὐτὴ τὴ βάνανυση παραγνώριση τοῦ δικαιώματος μιᾶς πολιτικᾶ αὐθυπόστατης ὑπαρξῆς. Ὁ Καποδίστριας ἦταν κατηγορηματικὰ ἀντίθετος στὸν τρόπο ἐκδήλωσης καὶ στὸ ριζοσπαστικὸ πνεῦμα ποὺ ἐνέπνεε τοὺς ὑποκινητὲς τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων· κατέληγε, ἐντούτοις, νὰ εἰσαγάγει ἓνα διαφορετικὸ σκεπτικὸ στὴν ἀντιμετώπιση τῶν συνεπειῶν τῆς ἐξέγερσης, τὸ ὁποῖο καὶ ἀνταποκρινόταν στὶς πάγιες ἀπόψεις του γιὰ τὸ ρόλο τῶν ἐθνῶν στοὺς κόλπους τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς του. Ὁ γνωστός, κυρίως ἀπὸ τὴν «Αὐτοβιογραφία», διάλογός του μὲ τὸν Τσάρο ἀντικατοπτρίζει πιστὰ τὴν ιδιαίτερη ἀντίληψή του γιὰ τὸν τρόπο ἐναρμόνισης σκοπῶν καὶ μέσων, ποὺ προσφέρονταν γιὰ νὰ συμβάλουν στὴν κατοχύρωση τῆς εἰρήνης καὶ στὴν ἀποτροπὴ μιᾶς μείζονος ἀναταραχῆς στὶς ἀνατολικὲς παρυφῆς τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου:

Ἄς παραδεχθῶμεν, Μεγαλειότατε, ὅτι ὑπάρχει ἐπαναστατικὸν διευθυντήριον ἐν Παρισίοις, ἢ οἰοῦντο ἄλλοι, καὶ ὅτι ἐργάζεται ἀδιακόπως πρὸς ἀνατροπὴν ὅλων τῶν ὑφισταμένων κυβερνήσεων. Ἄς δεχθῶμεν ὅτι αἱ κυβερνήσεις αὗται δὲν δύνανται κατ' ἄλλον τρόπον νὰ καταπολεμήσουν καὶ νὰ νικήσουν τὸν ἐσωτερικὸν τοῦτον ἐχθρόν, εἰμὴ ἀντιτάσσουσαι εἰς αὐτὸν ἑνὰ στρατεύματα. Ἄς δεχθῶμεν, τέλος, ὅτι προσφεύγουν εἰς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα ἵνα τύχουν τοιαύτης βοηθείας. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην μήπως ἡ Ὑμέτερα Μεγαλειότης δὲν ἔχει ἀρκετὰ στρατεύματα διὰ νὰ παράσχη τὴν ζητηθεῖσαν βοήθειαν καὶ ἐπιβληθῇ συγχρόνως καὶ εἰς τοὺς Τούρκους διὰ στρατιωτικῆς κινήσεως εἰς τὸν Προῦθον καί, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη, εἰς τὸν Δούναβιν;

Ἐξ ἄλλου παραδίδοντες τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν αἰμοβόρον μανίαν τῶν Τούρκων, δὲν ὑποβοηθοῦμεν ἄραγε τὰ σχέδια τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐπαναστατικῶν αὐτουργῶν ἀντὶ νὰ τὰ ματαιώσωμεν; Ἐὰν οὗτοι ἔχουν κοινόν τι καθωρισμένον πρόγραμμα, τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ ἀποβλέπη εἰς τὸ νὰ περιαγάγῃ εἰς πλήρη ἀνυποληψίαν τὰς νομίμους κυβερνήσεις καὶ νὰ ἐξεγείρῃ ἐναντίον των τὴν κατακραυγὴν τῶν λαῶν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐγκαταλειπόμενοι εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων θὰ ἀμυνθοῦν μὲ τὸ θάρρος τῆς ἀπελπισίας. Τότε θὰ συμβῇ ἐν ἓκ τῶν ἐξῆς τριῶν: ἢ θὰ ὑποστῇ ἡ Ἑλλὰς τὴν τύχην τῶν παριστριῶν ἡγεμονιῶν, ἢ θὰ συντρίψῃ διὰ παντός τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν, ἢ, τέλος, ὁ ἀγὼν θὰ παραταθῇ μετ' ἐναλλασσομένων ἐπιτυχιῶν καὶ ἀποτυχιῶν. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνή-

σεις θα τεθοῦν εἰς ἴσην μοῖραν μὲ τοὺς Τούρκους. Εἰς τὴν δευτέραν, θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ ἀναγνωρίσουν ἐν Ἑλλάδι μίαν κατάστασιν τὴν ὁποίαν θὰ ἔχουν προηγουμένως ἀποδοκιμάσει. Εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν θὰ ἀφήσουν νὰ ὑφίσταται ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν λαῶν των τὸ πλεον ἐπικίνδυνον παράδειγμα, ἥκιστα δὲ κατάλληλον διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ πνεύματα εἰς κατάστασιν ἡσυχίας, μονιμότητος καὶ ἐσωτερικῆς γαλήνης. Τὸ νὰ ἐλπίζωμεν διὰ διαπραγματεύσεων νὰ ἀγάγωμεν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ νὰ συμπεριφεροῦν πρὸς τοὺς χριστιανοὺς κατὰ τρόπον ἀνθρώπινον καὶ λογικόν, αὐτὸ σημαίνει νὰ περιφρονήσωμεν τὴν πείραν τῶν αἰώνων καὶ νὰ ἀγνοήσωμεν καὶ τὴν ἰδικὴν μας πείραν. Δια τοῦτο μόνον μὲ τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων δυνάμεθα, ἐφ' ὅσον ἔτι εἶναι καιρὸς, νὰ εἰρηνεύσωμεν τὴν Ἀνατολὴν χωρὶς νὰ θέσωμεν ἐν κινδύνῳ τὴν γενικὴν συμμαχίαν, ἴσως δὲ μάλιστα νὰ τὴν καταστήσωμεν στενοτέραν συσφίγγοντες τοὺς ἀποτελοῦντας αὐτὴν δεσμούς, οἵτινες αἰσθητῶς ἐχαλαρώθησαν κατόπιν τῶν ἐν Τροππὰου καὶ Λάυβαχ ληφθεῖσων ἀποφάσεων.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Αὐτοκράτωρ μὲ διέκοψε ἀντικρούων τὴν τελευταίαν ταύτην ἀπόφιν καὶ ὑποστηρίζων ὅτι, μολονότι ἡ Ἀγγλία εἶχεν οἰκιοθελῶς ἀπομονωθῇ, ἡ εὐρωπαϊκὴ συμμαχία, μετὰ τὸ Τροππὰου καὶ τὸ Λάυβαχ, εἶχε εἰ περ ποτὲ ἀποβῇ ἰσχυρά²¹. Ἡ κατηγορηματικὴ ἀντίκρουσις τῶν ἀποφάσεων τοῦ Καποδίστρια ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον ἀποτελοῦσε ἀντανάκλασις τῆς γενικότερης ἀρνήσεως τῶν κορυφαίων ἐκπροσώπων τῆς Συμμαχίας ἀκόμη καὶ νὰ τις συζητήσουν. Ἀντιμετωπίζοντας – ὅπως ὁ ἴδιος ἀφηγεῖται – τὰ ἀμήχανα ὡς εἰρωνικὰ βλέμματα ὅλων τῶν ὁμολόγων του, ἐπέκρινε τὸ σύστημα πού εἶχε υἱοθετηθεῖ, ὡς ἀπρόσφορο γιὰ νὰ ἐξαλείψει τὴ διένεξιν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. «Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ status quo (στὴν Εὐρώπῃ)» – τοὺς ἐπεσήμανε – «τοῦτο παρῆλθε ἀνεπιστρεπτεῖ». Καὶ ἐπιλέγει: «Ἐκοιτάχθησαν, ὕψωσαν τοὺς ὤμους καὶ ἴσως μὲ ὦκτιραν διὰ τὰς ὑπερβολὰς εἰς τὰς ἰδέας μου...»²².

Ἡ τοποθέτησις τοῦ Καποδίστρια ἀπέναντι ἀρχικὰ στὸ ζήτημα τῆς Νεαπόλεως καὶ κυρίως, στὴ συνέχεια, ἀπέναντι στὸ ἐλληνικὸ ζήτημα, αἰρετικὴ σὲ σχέση μὲ τὴ στάσι τῶν ὑπόλοιπων ἐκπροσώπων τῆς Συμμαχίας, θὰ ἐπιφέρει τελικὰ τὴ διάρρηξιν στὶς σχέσεις του μὲ τὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον καὶ θὰ ἐπισύρει, ἀναπόφευκτα, τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἀπὸ τὴ θέσιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὁ Μέττερνιχ, νικητὴς στὴν ἀνισὴ αὐτὴ ἀναμέτρηση, πιστὸς ἐκφραστὴς τοῦ πνεύματος πού φάνηκε σὲ πάγια βάση νὰ ἐπικρατεῖ στοὺς κόλπους τῆς Συμμαχίας, θὰ θεωρήσῃ – γεγονὸς πού θὰ ἐπι-

21. Αὐτοβιογραφία, δ.π., σσ. 146-147.

22. Αὐτοβιογραφία, δ.π., σσ. 140-141.



βεβαιωθεί— ὅτι καὶ ἡ θαυμαστὴ σταδιοδρομία τοῦ Ἑπτανήσιου διπλωμάτη εἶχε τερματιστεῖ. Ὑποδηλώνει, ἄραγε, ἡ πρόβλεψη αὐτὴ μιὰ χαιρέκακη ἀπλῶς διάθεση ἢ, μήπως, καὶ τὴν πεποίθηση τοῦ «ἀμαξηλάτη τῆς Εὐρώπης» ὅτι ὁ Κερκυραῖος εὐπατρίδης εἶχε μοιραῖα παρεκκλίνει ἀπὸ τὴν ὁδὸ —κατὰ τὴν ἐπικρατέστερη ἄποψη τὸν μονόδρομο— ποὺ εἶχε διανοιγεῖ μὲ τὶς ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης; Μήπως, πράγματι, πίσω ἀπὸ τὸν εἰρωνικὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ «ποιητῆ», ποὺ ὁ Αὐστριακὸς καγκελλάριος ὠμὰ τοῦ ἀπέδιδε, ὑποδηλώνονταν καὶ ἡ πεποίθησή του ὅτι οἱ ιδέες τοῦ Καποδίστρια ἀντέφασκαν στὴν οὐσία μὲ τὴν πιστὴ ἐφαρμογὴ ἑνὸς συστήματος τοῦ ὁποίου, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, ἦταν καὶ ὁ ἴδιος ὑποστηρικτῆς; «Ἐκεῖνος διαπνέεται πάντοτε ἀπὸ ιδέες, ἐνῶ ἐγὼ ἀπλῶς ἀπὸ ρεαλισμό» —εἶχε ἐκμυστηρευτεῖ, ἐνωρίτερα, στὴν κόμισσα De Lieven²³. Ἦταν, ἄραγε, πραγματοποιήσιμο —εἶναι δυνατό καὶ σήμερα νὰ διερωτηθοῦμε— τὸ ὄραμα μιᾶς Εὐρώπης, στοὺς κόλπους τῆς ὁποίας θὰ ἐξισορροποῦνταν ἡ παντοδυναμία τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, θεσμικὰ ἐπιπλέον κατοχυρωμένη, μὲ τὴν ἀνάδειξη καὶ τὸ σεβασμὸ τῆς προσωπικότητος τῶν ἀσθενέστερων ἐθνῶν καὶ λαῶν, ἡ παγίωση τοῦ status quo μὲ τὴν προοδευτικὴ κατίσχυση τοῦ δικαίου τῶν ἐθνοτήτων, ἡ διασφάλιση, τέλος, τῆς ἀδιαμφισβήτητης κυριαρχίας τῶν ἡγεμόνων στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἐπικράτειάς τους μὲ τὴ βαθμιαία εἰσαγωγή συνταγματικῶν θεσμῶν; Δύο αἰῶνες ἀργότερα εἶναι εὐλόγο νὰ ὑποστηρίχτει ἀνεπιφύλακτα ὅτι ὁ Καποδίστριας εἶχε ὀρθὰ διαγνώσει τὴ δυναμικὴ φορὰ τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης. Ἡ πορεία του ὁμως πρὸς τὴν ὀρθὴ κατεύθυνση δὲν ἦταν ἐφικτὴ μέσα ἀπὸ τὴν στενωπὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Συμμαχίας, τοὺς στρατηγικοὺς στόχους καὶ τὶς θεμελιακὰς ἀρχὲς τῆς ὁποίας εἶχε καταρχὴν καὶ ὁ ἴδιος ρητὰ υἱοθετήσει.

ABSTRACT

Constantine Svolopoulos, *The Image of Europe of John Capodistrias*

The presence of John Capodistrias on the diplomatic stage of Europe was associated with events and developments of decisive importance. What was the image of Europe, which the Corfiot politician envisaged? A conservative Europe, or a democratic and liberal Europe as defined by the principles of the French Revolution? The “old” or the “new” Europe? In the final analysis, it is probable that Capodistrias vainly tried to conciliate his fundamentally conservative views with liberal proposals, which contradicted with the maintenance of the conservative regime, which he himself had contributed in creating.

23. Στις 28 Δεκεμβρίου 1818, J. Hanoteaux, *Lettres du prince de Metternich à la comtesse De Lieven*, Παρίσι 1909, σ. 96.